

Globálne občianstvo v terciárnom vzdelávaní

Anna Mravcová
Tímea Šeben Zaťková
Eva Pechočiaková Svitačová

Nitra 2017

Názov: **Globálne občianstvo v terciárnom vzdelávaní**

Autorky:

PhDr. Anna Mravcová, PhD. (4,68 AH)
Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre
Fakulta ekonomiky a manažmentu
Katedra spoločenských vied

PaedDr. Tímea Šeben Zaťková, PhD. (1,14 AH)
Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre
Fakulta ekonomiky a manažmentu
Centrum pedagogiky a psychologického poradenstva

Mgr. Eva Pechočiaková Svitačová, PhD. (0,80 AH)
Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre
Fakulta ekonomiky a manažmentu
Katedra spoločenských vied

Recenzenti: doc. Mgr. Ing. Danka Moravčíková, PhD.

doc. Mgr. Richard Sťahel, PhD.

Vedecká monografia vyšla s finančnou podporou projektu GA SPU č. 03-GA SPU-16.

Schválil rektor Slovenskej poľnohospodárskej univerzity v Nitre dňa 3. 10. 2017
ako vedeckú monografiu.

Všetky práva vyhradené. Žiadna časť textu nesmie byť použitá na ďalšie šírenie akoukoľvek
formou bez predchádzajúceho súhlasu autorov alebo vydavateľa.

ISBN 978-80-552-1722-2

OBSAH

ÚVOD	5
1 GLOBÁLNE OBČIANSTVO A VÝZNAM TERCIÁRNEHO VZDELÁVANIA VO VÝCHOVE GLOBÁLNYCH OBČANOV	9
1. 1 Občiansky koncept v súčasnej ére globalizácie.....	9
1. 2 Fenomén globálneho občianstva	11
1. 2. 1 Rastúci význam globálnej dimenzie vo vzdelávaní	11
1. 2. 2 Globálne občianstvo – perspektívy, politiky, možnosti	11
1. 2. 3 Výchova ku globálnemu občianstvu	14
1. 3 Vysokoškolské vzdelávanie v súčasnej ére globalizácie	17
1. 3. 1 Význam výchovy ku globálnemu občianstvu v terciárnom vzdelávaní.....	18
1. 3. 2 Výzva na výchovu lokálne a globálne emancipovaných občanov	20
1. 3. 3 Medzikultúrny kontext v globálnom občianstve	22
1. 3. 4 Myslieť globálne, konať lokálne	23
1. 3. 5 Čo znamená byť globálnym občanom.....	24
1. 3. 6 Environmentálny globálny občan.....	24
1. 3. 7 Globálne občianstvo – hrozba či nevyhnutnosť?.....	26
1. 4 Internacionalizácia kurikúl.....	28
1. 4. 1 Globálne občianstvo vo vysokoškolských predmetoch.....	29
1. 4. 2 Alternatívy implementácie globálneho občianstva do terciárneho vzdelávania	31
1. 5 Zhrnutie.....	36
2 VÝCHOVA KU GLOBÁLNEMU OBČIANSTVU V PRÍPRAVE UČITEĽOV PROFESIJNÝCH PREDMETOV	37
2. 1 Potreba výchovy a vzdelávania ku globálnemu občianstvu u učiteľov profesijných predmetov	37
2. 2 Vybraná základná terminológia a tematika globálneho vzdelávania	39
2. 3 Učiteľ – globálny občan	40
2. 4 Hodnotová výchova	41
2. 5 Možnosti implementácie tém globálneho občianstva v predmetoch učebného plánu učiteľstva profesijných predmetov.....	42
2. 5. 1 Učiteľ profesijných predmetov a jeho príprava pre pôsobenie v neformálnom vzdelávaní	46
2. 6 Zhrnutie.....	48

3 GLOBÁLNA ETIKA A GLOBÁLNE OBČIANSTVO	49
3. 1 Dôvody pre globálnu etiku	50
3. 2 Morálne minimum pre globálnu či univerzálnu civilizáciu a globálny étos	51
3. 3 Globálna etika pre globálnych občanov	53
3. 4 Zhrnutie.....	56
ZÁVER	57
LITERATÚRA.....	61
SUMMARY	67

ÚVOD

Predkladaná monografia predstavuje teoretickú analýzu fenoménu globálneho občianstva, ako aj problematiky miesta a významu výchovy ku globálnemu občianstvu v súčasnom systéme terciárneho vzdelávania v kontexte aktuálnych výziev dnešného silne prepojeného a krízami zmietaného sveta. Zameranie na skúmanie tohto fenoménu a na výchovu k nemu je podporené skutočnosťou, že samotné globálne občianstvo je aj v 21. storočí stále konceptom značne nejasným, ktorý nedisponuje jednotnou definíciou a ako vo svojej knihe zameranej na výchovu globálnych občanov zdôrazňujú M. Young a E. Commins, náhľady na tento fenomén sú veľmi rôznorodé a pohybujú sa v rozmedzí od myšlienky, že každý je občanom sveta až k postojom, že v právnom význame nič také ako globálny občan neexistuje (Young – Commins, 2002). Napriek týmto skutočnostiam však dôležitosť konceptu globálneho občianstva rastie podobne ako potreba rozširovať povedomie verejnosti o jeho význame v dnešnom svete.

Súčasná éra sa vyznačuje silnou prepojenosťou jednotlivých častí sveta, ako aj rozširovaním problémov, ktoré vďaka prehlbujúcej sa globalizácii nadobúdajú globálny charakter. Svetové spoločenstvo čelí mnohým krízam a výzvam, na ktoré je dnes nevyhnutné reagovať a pred ktorými sa už nemožno skrývať vnútri hraníc národných štátov. Každý jednotlivec dnes dokáže svojim konaním v istej miere ovplyvniť rôzne časti sveta, a preto je potrebné, aby ľudia pochopili podiel zodpovednosti, ktorý za svoje činy nesú. Napriek narastajúcemu individualizmu súčasnej doby je potrebné rozširovať povedomie o tom, že každý jeden človek je nielen súčasťou konkrétneho národného celku, ktorého identity je nositeľom, ale je súčasťou taktiež globálnej entity a podobne aj jej chod môže aktívne v mnohých smeroch ovplyvňovať, a to tak v pozitívnom, ako aj v negatívnom smere.

Napriek tejto naliehavosti je koncept globálneho občianstva stále nedostatočne rozširovaný. Nejde pritom o fenomén úplne nový. Akési prapočiatky tejto myšlienky poukazujúce na ideu svetoobčianstva môžeme nájsť už v antickom Grécku. Prvotné myšlienky nachádzame napríklad v učení významného filozofa Diogena, ktorý sa sám vyhlasoval za občana celého sveta. Podobne tak stoickú filozofiu hlásajúcu, že všetci ľudia sú občanmi jednej planéty, že všetci sú svetoobčanmi môžeme označiť za kozmopolitnú (Svitačová – Šeben Zaťková, 2014). Avšak je potrebné zdôrazniť, že v súčasnosti tento koncept nadobúda nové smerovanie a výrazne sa líši od pôvodných kozmopolitných myšlienok, ktoré súviseli najmä s dobyvateľskými cieľmi daných dôb. Vo svojej novej podobe je ale koncept globálneho občianstva výrazne ovplyvnený vysokou mierou globalizácie a v tejto podobe intenzívne preniká aj do vzdelávacích systémov jednotlivých sfér krajín dnešného sveta, nevynímajúc terciárne vzdelávanie.

V tomto kontexte tak môžeme najmä v posledných desaťročiach pozorovať výrazný nárast záujmu krajín o internacionalizáciu terciárneho vzdelávania a o zavádzanie systému globálneho vzdelávania do edukačných systémov vysokých škôl. Tieto procesy začali so sebou prinášať mnohé nové fenomény a koncepty rozšírené až na globálnu úroveň. Podobne tak koncept výchovy k občianstvu a občianskej participácii sa aj vo sfére vzdelávania začal rozširovať a nadobúdať globálnu dimenziu, čím významne rozšíril koncepciu spoločenskej zodpovednosti o ideu, ktorá poukazuje na to, že občianska zodpovednosť presahuje národné hranice.

Významné snahy v tomto smere prichádzajú nielen zo strany vlád, ale najmä zo strany rôznych národných aj medzinárodných organizácií, ktoré sa celosvetovo aktívne venujú pomoci vzdelávacím inštitúciám a podpore implementácie a šírenia globálneho občianstva. Tento trend sa rozvíja aj na Slovensku, kde predovšetkým mimovládne organizácie svojim zameraním

podporujú zavádzanie systému globálneho a rozvojového vzdelávania a koncept globálneho občianstva, aby aj vzdelávanie na slovenských vysokých školách zodpovedalo potrebám súčasného prepojeného a vzájomne závislého sveta.

Hlavným zameraním jednotlivých spoločností, ako aj vzdelávacích systémov je dnes ekonomický prospech. Avšak v záujme zachovania sveta pre ďalšie generácie a dosiahnutia jeho udržateľnosti v kontexte súčasných globálnych problémov je takéto zameranie z dlhodobého hľadiska neúnosné. Súhlasíme tak s jednou z popredných svetových odborníkov na výchovu ku globálnemu občianstvu V. Andreotti, ktorá tvrdí, že v súčasnej globálnej ére si vzdelávanie vyžaduje hlbšie pochopenie spoločenských, kultúrnych, ekonomických a historických síl a prúdov, ktoré prepájajú ľudí, miesta, priestory a rôzne svetové náhľady. Keď toto v súčasnom edukačnom procese chýba, výsledky vzdelávania vedú k mimovoľnému množeniu nerovných vzťahov medzi skupinami ľudskej populácie, simplistickej racionalizácii nerovnosti, ako aj ku praktickým a etnocentrickým domnienkam o globálnom občianstve, rôznorodosti a spoločenskej zodpovednosti (Andreotti, 2014). Preto snaha vychovávať študentov, ako zodpovedných globálnych občanov, dnes predstavuje jeden z ústredných cieľov internacionalizovanej univerzity 21. storočia a koncept univerzít zameraný na výchovu globálnych občanov sa tak v rôznych krajinách stáva najmä v posledných rokoch jedným z najčastejšie prezentovaných.

Globálne občianstvo tak aj na Slovensku pomaly preniká do tejto sféry a stále väčšia pozornosť sa kladie na podporu výchovy budúcich absolventov ako zodpovedných a uvedomelých globálnych občanov nadobúdajúcich potrebné globálne zručnosti prostredníctvom vzdelávania, ktoré sú dnes už nevyhnutné preto, aby boli títo ľudia schopní žiť a zodpovedne konať kdekoľvek vo svete a pôsobiť aktívne a zodpovedne na globálnom trhu.

Za účelom podpory týchto cieľov sme vytvorili aj predkladanú monografiu, ktorá je výstupom z výskumnej úlohy projektu Grantovej agentúry SPU č. 03-GA SPU-16: *Podpora implementácie výchovy ku globálnemu občianstvu v rámci systému globálneho vzdelávania na FEM SPU v Nitre*, ktorého hlavným cieľom je skúmať podstatu fenoménu globálneho občianstva, identifikovať význam výchovy ku globálnemu občianstvu v terciárnom vzdelávaní v súčasnej globalizovanej ére a podporiť jej vývoj a intenzívnejšiu implementáciu do edukačného systému v rámci globálneho vzdelávania na Fakulte ekonomiky a manažmentu (FEM) SPU v Nitre a tiež pokúsiť sa definovať budúci možný vývoj tejto problematiky smerom ku skvalitneniu vzdelávania zodpovedajúceho požiadavkám globalizujúceho sa sveta 21. storočia.

Predkladaná monografia tak prináša teoretickú analýzu konceptu globálneho občianstva a zameriava sa na skúmanie významu jeho miesta, ako aj potreby implementácie výchovy ku globálnemu občianstvu na úrovni terciárneho vzdelávania. Autorkami monografie sú členky riešiteľského kolektívu predstaveného projektu spolu s ďalšou prizvanou odborníčkou, aktívne pôsobiace na pracoviskách FEM SPU v Nitre, ktoré vďaka svojmu rôznorodému zameraniu skúmajú a rozpracovávajú koncept z rôznych odborných oblastí. Vďaka tomu jednotlivé kapitoly poskytujú sondy do viacerých významných sfér vysokoškolského vzdelávania, v ktorých by už dnes mal mať koncept globálneho občianstva nezastupiteľnú pozíciu a analyzujú miesto ústrednej problematiky, ktoré v nich môže zastávať.

Prvá kapitola sa, zdôrazňujúc nové výzvy a požiadavky súčasného sveta, zameriava najmä na analýzu a následné vymedzenie samotného fenoménu globálneho občianstva v kontexte expandovania inštitútu občianstva v súčasnej globalizovanej svetovej spoločnosti. V tomto smere taktiež skúma a načrtáva rozmach globálnej dimenzie na všetkých stupňoch vzdelávania, z čoho nevyhnutne plynie aj rozširovanie inštitútu občianstva a občianskej zodpovednosti na globálnu úroveň. Náležité pochopenie tohto konceptu má za cieľ pomôcť lepšie pochopiť aj jeho význam vo výchove budúcich absolventov a aktérov na globálnom trhu. Preto sa text kapitoly v tejto časti zameriava tiež na analýzu jednotlivých definícií globálneho

občianstva so zámerom predstaviť podstatu tohto kontroverzného fenoménu. Nosnou časťou kapitoly je následne skúmanie miesta a významu výchovy ku globálnemu občianstvu zodpovedajúcej novým výzvam globálneho prostredia, ktorú autorka vložila do rámca vysokoškolského systému vzdelávania súčasnej globalizovanej éry.

V kontexte skúmania miesta a významu výchovy globálnych občanov v súčasnom terciárnom vzdelávaní sa kapitola zameriava na vymedzenie fenoménu globálny občan a v snahe predísť obavám z neznámeho na základe analýzy objasňuje, čo dnes presne pod týmto výrazom môžeme rozumieť. Ďalej text kapitoly poukazuje na nevyhnutnosť vychovávať zo študentov lokálne, ale aj globálne emancipovaných občanov. V kapitole tak autorka chce upozorniť tiež na to, že s dôrazom kladeným na globálnu dimenziu nemožno zabúdať na tú lokálnu, pretože nemožno vychovávať zodpovedných globálnych občanov bez toho, aby boli zodpovednými občanmi v lokálnom rozmere (či už na úrovni obce, samosprávneho regiónu alebo štátu). V tomto kontexte autorka tiež skúma a vyzdvihuje význam koncepcie „myslieť globálne, konať lokálne“, pričom sa sústreďuje tiež na problematiku medzikultúrneho vzdelávania ako ďalšiu potrebnú súčasť skutočne efektívnej výchovy globálnych občanov, ako aj na fenomén environmentálneho globálneho občianstva.

Vzhľadom na fakt, že globálne občianstvo dnes predstavuje stále rozporuplný koncept, sa kapitola zameriava aj na skúmanie toho, či predstavuje tento fenomén reálnu hrozbu v smere potierania národných hodnôt a identít ako jeden z najčastejších dôvodov jeho kritiky a odmietania. Avšak nevyhnutnou podmienkou a základom globálneho občianstva je občianstvo štátne, bez ktorého nemožno formovať ani dobrého občana v globálnom rozmere, a preto ani nie je možné, aby bolo zámerom šíriteľov konceptu globálneho občianstva nahradiť štátne občianstvo či národné identity a hodnoty.

Poslednú časť prvej kapitoly tvorí výskum a analýza súčasnej potreby internacionalizácie kurikúl v smere implementácie výchovy ku globálnemu občianstvu. Globálne občianstvo nachádza svoje miesto v mnohých už existujúcich predmetoch a kurzoch vysokých škôl. Táto časť chce preto okrem iného vymedziť jednotlivé základné predmety vysokých škôl, ktoré by dnes už nemali absentovať v obsahu väčšiny študijných programov a v ktorých by už koncept globálneho občianstva rozhodne nemal chýbať. Poukazuje tiež na to, že tieto predmety predstavujú významnú súčasť výučby aj na FEM SPU v Nitre. Zámerom tejto kapitoly je taktiež analyzovať a predostrieť aktuálne možnosti internacionalizácie kurikúl, ako aj rôzne metódy a ďalšie alternatívy pre implementáciu globálneho občianstva a výchovy k nemu do systému vzdelávania na slovenských vysokých školách.

Druhá kapitola predloženej monografie skúma význam miesta výchovy ku globálnemu občianstvu v pedagogickej sfére a zameriava sa na potrebu výchovy tzv. *globálnych učiteľov* ako na jednu zo súčasných výziev globalizovaného spoločenského prostredia. Kurzy a predmety pedagogiky predstavujú jednu z analyzovaných oblastí prvej kapitoly, v ktorej zastáva globálne občianstvo dôležité miesto. Druhá kapitola sa tak zameriava na kurzy orientované na prípravu učiteľov profesijných predmetov vo formálnom vzdelávaní, ako aj pre pôsobenie v neformálnom vzdelávaní. Kapitola analyzuje a prezentuje potrebu formovania globálnych učiteľov, ktorí budú informovaní, prijímú postoj globálneho občianstva, budú otvorení a všetky globálne problémy budú chcieť, a tiež budú schopní odovzdať študentom ďalej. Práve táto potreba v súčasnosti naberá tiež čoraz viac na význame, pretože len ten, kto sám pochopí a prijme koncepciu globálneho občianstva, môže ju následne zahrnúť do svojich výchovno-vzdelávacích aktivít a vychovávať svojich študentov ako zodpovedných, uvedomelých a aktívnych občanov aj v globálnom rozmere.

Text tejto kapitoly sa následne zameriava aj na samotnú osobu učiteľa ako globálneho občana v súčasnej globalizovanej spoločnosti a v tomto kontexte vymedzuje a analyzuje základné pedagogické predmety, ktoré slúžia na prípravu pedagógov aj na FEM SPU v Nitre, ako aj na prípravu učiteľov, ktorí následne budú pôsobiť v oblasti neformálneho vzdelávania.

Skúma tiež konkrétne miesto a možnosti implementácie konceptu globálneho občianstva v týchto predmetoch.

Tretia a posledná kapitola sa svojím obsahom zameriava na ďalšiu dôležitú oblasť vymedzenú v prvej kapitole, v ktorej by dnes už koncept globálneho občianstva a globálne zodpovedný prístup nemal absentovať. Orientuje sa na oblasť etiky a svojím obsahom tak analyzuje globálne občianstvo v kontexte globálnej etiky. Konkrétne sa text kapitoly koncentruje na vymedzenie a analýzu jednotlivých dôvodov vzniku globálnej etiky, ktorá zohráva dôležitú úlohu v súčasných globalizovaných spoločnostiach. Kapitola tiež skúma ústrednú problematiku globálneho občianstva ako konceptu spojeného najmä s oblasťou morálky a etiky a analyzuje jeho obsah so zreteľom na tzv. globálny étos ako akési nutné minimum spoločných humánnych hodnôt, merítok a základných postojov (Küng, 1992). Text kapitoly následne skúma a definuje osobu globálneho občana v kontexte vymedzenej globálnej etiky a problémov globálneho prostredia a analyzuje postavenie globálneho občana v súčasných spoločnostiach ako zodpovednej ľudskej entity chápacej význam globálnych problémov, globálnych výziev a globálnej zodpovednosti, ktorej je nositeľom. Autorka kapitoly tak prepája a analyzuje problematiku globálneho občianstva so sférou etiky, pričom poukazuje na významné miesto výchovy ku globálnemu občianstvu v predmetoch zameraných na túto oblasť, ktorá by podľa nás dnes mala aspoň do istej miery mať svoje miesto vo väčšine študijných programov.

Autorka v texte ďalej analyzuje potrebu existencie zhody obyvateľov celého sveta na nejakých morálnych hodnotách, ktoré by mali rovnakú platnosť pre celú globálnu populáciu a vďaka ktorým by bolo možné jednoduchšie čeliť globálnym problémom dnešného sveta. V tomto kontexte je opäť zdôraznená potreba globálneho občianstva, a teda výchovy k nemu, ako významného činiteľa pri riešení súčasných globálnych problémov, rizík a hrozieb, ako aj pri spoluvytváraní spravodlivejšieho a udržateľného sveta. Súbežne zároveň autorka kladie dôraz na národnú úroveň, ktorú nemožno ani z pohľadu etiky pri globálnych problémoch obchádzať. Text kapitoly tak poukazuje na to, aké prínosné môže byť integrovanie výchovy ku globálnemu občianstvu aj do uvedenej sféry zameranej na etiku. V tomto smere následne skúma a prezentuje rôzne pohľady, ktoré môžu slúžiť ako príklad ďalších možností prístupu ku globálnemu občianstvu a alternatív jeho implementácie do vzdelávacích systémov vysokých škôl za účelom spoluvytvárať globálne zodpovedné prostredie tvorené globálne zodpovednými a uvedomelými občanmi.

Cieľom tejto monografie je analýza fenoménu globálneho občianstva a skúmanie miesta a významu výchovy ku globálnemu občianstvu v systéme terciárneho vzdelávania. Sekundárnym cieľom je následne podpora implementácie tejto výchovy na FEM SPU v Nitre a celkovo vo vysokoškolskom vzdelávaní na Slovensku so zámerom pomôcť slovenskému vysokoškolskému vzdelávaciemu systému čeliť výzvam súčasného globalizovaného sveta. Monografia je určená všetkým, ktorí majú záujem nahliadnuť bližšie na fenomén globálneho občianstva, ako aj na koncepciu výchovy globálnych občanov. Určená je rovnako pre tých, ktorí majú záujem tento fenomén aktívne skúmať, podporovať a šíriť výchovu globálnych občanov a medzikultúrne vzdelávanie najmä v systéme terciárneho vzdelávania, ale aj na ostatných stupňoch formálneho či neformálneho vzdelávania s cieľom rozvíjať globálne vedomosti, zručnosti a dispozície u študentov, pedagógov, ako aj u širokej verejnosti a pripravovať ľudí ako zodpovedných, uvedomelých a aktívnych globálnych občanov pôsobiachich vo svojich oblastiach. Kľúčom k realizácii týchto cieľov by malo nesporne byť práve skúmanie fenoménu globálneho občianstva, aktívna podpora jeho implementácie do vzdelávania a internacionalizácia kurikúl, ktoré spájajú prvky prípravy a sprostredkovania skúseností študentov v učení neznámych súvislostí. Práve predložený rámec tak môže v dosahovaní daného cieľa významne napomôcť.

Globálne občianstvo v terciárnom vzdelávaní

Anna Mravcová
Tímea Šeben Zatlková
Eva Pechočiaková Svitačová

Vydavateľ: Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre

Vydanie: prvé

Náklad: 100 ks

Rok vydania: 2017

Jazyková korektúra: Mgr. Martina Kováčová

Obrázok na obálke: <http://www.thelopezeffect.com/thelopezeffect/all-student-pass-to-global-citizenship/>

AH-VH: 6,62-6,76

Neprešlo redakčnou úpravou vo Vydavateľstve SPU v Nitre.

ISBN 978-80-552-1722-2